

OBRAZOVANJE U DRUŠTVU KOJE SE MIJENJA

Dr.sc. Muharem Fišo, email: haro_fiso@hotmail.com

Vlada KS-ministar za boračka pitanja

Sažetak: XX stoljeće predstavlja sintezu svega najboljeg ali i najlošijeg (zbog ratova) u čovjeku kao takvome i u onome što on može stvoriti. Najvažniji od mnoštva progressa koje je čovječanstvo imalo tokom dvadesetog stoljeća je masovno obrazovanje. Nesumnjivo da u današnje vrijeme, vrijeme promjena i globalizacije ljudski faktor postaje najvažniji razvojni resurs, a ulaganje u njega najbolja investicija. Svaka nauka koja ima zadaću baviti se čovjekom u bilo kojem aspektu njegovog stvaranja, postojanja i djelovanja nužno mora imati svoju filozofiju. Obrazovanje je među rijetkim i povlaštenim aktivnostima. Malo koja osmišljena i po određenoj svrsi utemeljena čovjekova djelatnost bilježi tako rano, kontinuirano te raznovrsno promišljanje kao obrazovanje ljudske vrste. Obrazovanje je postalo centar društvenog i naučnog interesiranja što govori da je čovjek nosilac razvoja i napretka društva u cjelini.

Ključne riječi: globalizacija, konkurentnost, znanje, promjene.

EDUCATION IN A CHANGING SOCIETY

Abstract : The 20th century represents the synthesis of all the best but also the worst (due to wars) in man as such, and in what he can create. The most important of the many progresses made by mankind during the twentieth century is mass education. Undoubtedly, in today's time, times of change and globalization, the human factor becomes the most important development resource, and investing in it is the best investment. Every science that has the task of dealing with man in any aspect of its creation, existence and action must necessarily have its own philosophy. Education is among the rarest and privileged activities. Any designed and for a certain purpose founded human activity, records such early, continuous and diverse reflection as education of the human species. Education has become a center of social and scientific interest, which indicates that a man is the leader of the development and advancement/progress of the society as a whole.

Keywords: globalization, competitiveness, knowledge, changes.

Uvod

Korijeni obrazovanja čovjeka sežu daleko u prošlost. Početci ove djelatnosti vezuju se za period pojave čovjeka. Put koje obrazovanje prošlo tokom svoje historije razvoja je veoma dug, onoliko koliko i razvojni put ljudskog društva. Stoljeća trajanja proučavanja čovjeka su, prema svemu onome što se zna, u isto vrijeme bili stoljeća nemirenja sa postojećim, dostignutim i dramatičnog traganja za rješenjima koja bi u ljudskoj djelatnosti značila napredak. To nas upućuje da se pomaci u obrazovanju ne mogu posmatrati izvan historijskih razvojnih tokova društva, posebno ne izvan promjena u ekonomskoj sferi.

Danas, obrazovanje je već dugo nezaobilazna tema savremenog svijeta. Problem je sa razlogom artikuliran na nivo od najvećeg značaja za čovjeka i društvo. Dovodenje obrazovanja u centar društvenog interesiranja i brige za njegovu sudbinu pouzdan je znak evoluiranja shvaćanja u pravcu koji će ljudsku pamet vidjeti kao ključni razvojni resurs, a

obrazovanje čovjeka učiniti brigom svih na zemaljskoj planeti.⁸³ Rasprave o ovom pitanju odavno su prevazišle pedagoške okvire jer danas sve više govorimo o tzv. „novoj ekonomiji“ u kojoj su tradicionalni resursi (zemlja, rad i kapital) zamijenjeni znanjem, visokom tehnologijom, razvijenom informacijsko-komunikacijskom infrastrukturom s informacijama i idejama kao temeljnim ekonomskim resursima. Tom razlogu se priključuje saznanje da se naslijeđeni koncept obrazovanja u Bosni i Hercegovini, naročito obrazovanih institucija kao podsistema, pokazao nemoćnim da se nosi sa novom ulogom koju mu društvo povjerava u uvjetima postojećeg naučno – tehnološkog progressa.

Dosadašnja iskustva u pronalasku rješenja za unaprjeđenje obrazovanja su pokazala da su promjene u ovoj oblasti spore i da su popraćene mnogim teškoćama. Tradicija se pokazala mnogo otpornijom nego što se moglo očekivati. Sumnjičavo gledanje i rezervirano držanje prema „novom“ u obrazovanju je mnogo izraženo.

1. Obrazovanje kao sistem

Ne treba obrazovanje posmatrati samo kao instrument društvenog napretka, obrazovanje stvara ekonomsku moć, predstavlja socijalnu snagu koja homogenizira nacionalno jedinstvo i sa aspekta inovativnosti i konkurentnosti diferencira najbolje intelektualne i moralne potencijale.

Savremeno „svjetsko društvo“ odlikuju dramatične promjene, intenzivni razvoj proizvodnih, informacionih i telekomunikacijskih tehnologija čime se stvaraju preduvjeti za korijenite promjene u cijelom društvu. Uzimajući u obzir sveukupne resurse kojima raspolaže čovječanstvo na početku trećeg milenija, može se očekivati da će ono uspješno preduprjeđivati i rješavati probleme sa kojima se suočava. Obrazovanje ima za cilj da ubrzava i usmjerava procese kako bi se razvile kreativne ličnosti koje će doprinijeti razvoju i napretku društva u cjelini. Potrebno je da sistem obrazovanja ima kapacitet prilagođavanja društva na promjene.

Obrazovanje kao sistem ima teleološki⁸⁴ karakter, što podrazumijeva da posjeduje smisao, svrhu i cilj. Smisao se sastoji u osnovanosti jedne pojave u drugoj ili usmjerenosti jedne pojave na drugu pojavu. Obrazovanje je pedagoški proces u funkciji obogaćivanja ljudske spoznaje.⁸⁵ Obrazovanje ima za cilj osposobljavanje pojedinca za obavljanje društvenih uloga (radna, porodična i građanska) u datom socijalnom sistemu. Osposobljenosti ili kompetencije se definiraju kao kombinacija znanja, vještina i stavova. Ključne kompetencije su one koje svaki pojedinac treba za osobno ispunjenje i razvoj, aktivno građanstvo, društveno uključivanje i zapošljavanje. One definišu što je osnovno što treba učiti od rođenja do smrti da bi se osigurali uvjeti za cjeloživotno učenje. Uključuju vještine potrebne za razvoj

⁸³ B. M. Vlahović, *Putevi inovacija u obrazovanju – traženje novog obrazovanja*, Eduka, Beograd 2001, 1.

⁸⁴ Učenje o cjelishodnosti ili o svrhovnosti; učenje po kome se sve što se zbiva u svijetu, u prirodi, u životu čovječanstva upravlja nekom svrhom, nekim ciljem; posmatranje stvari i pojava sa aspekta svrhovnosti, cjelishodnosti.

⁸⁵ N. Potkonjak i P. Šimleša, *Pedagoška enciklopedija 2*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd; IRO Školska knjiga Zagreb i SOUR Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Sarajevo, Beograd, Zagreb i Sarajevo 1989, 126.

društvene zajednice na načelima društva koje uči, ali i specifične ciljeve koji promoviraju učenje jezika, razvoj poduzetništva i kulturnu osviještenost.⁸⁶

1.1. Ciljevi obrazovanja

Svrha je najopćiji cilj koji se ostvaruje realizacijom većeg broja užih ciljeva. Cilj obrazovanja je razvijanje sposobnosti koje pojedincu omogućavaju uspješno obavljanje životnih uloga pomoću kojih zadovoljava svoje potrebe i potrebe društva. U stručnoj literaturi se navode i analiziraju dvadeset osam kompetencija za život u XXI stoljeću. Definirane su kroz: kognitivne, emocionalne, socijalne i radno – akcione kompetencije.

Da bi odgovorilo svojim ciljevima, obrazovanje se mora organizirati oko četiri oblasti koje će u životu svakog pojedinca predstavljati stubove znanja. To su: „učenje za znanje“, „učenje za rad“, „učenje za zajednički život“ i „učenje za postojanje“. ⁸⁷ Svi navedeni ciljevi obrazovanja ne mogu se realizirati samo u jednom životnom dobu, u okviru jednog nivoa obrazovanja, jednog oblika učenja ili unutar pojedinog područja učenja. To su ciljevi koje treba dostići kroz sva obrazovna područja i tokom cijelog života. Čovjeku savremenog doba su neophodne nove osnovne vještine kao što su informacione, poznavanje stranih jezika, tehnološka kultura, poduzetničke i socijalne vještine. Naravno, to ne apstrahira tradicionalne osnovne vještine pismenosti i računanja koje su preduvjet stjecanja novih. Sve navedene vještine kreiraju „pismenost XXI stoljeća.“

Sve to upućuje da bi organizacije mogle da odgovore na sve promjene u globaliziranom svijetu, odnosno konkurentskom okruženju, moraju da ostvare i održe svoju konkurentsku prednost, te se tako okreću onome što je specifično njihovo i po čemu se razlikuju od ostalih organizacija. Naravno, da je to znanje koje organizacije posjeduju. Znanje danas predstavlja osnovni resurs koji obezbjeđuje konkurentsku prednost organizacija organizacije i neophodno je adekvatno upravljati njime.⁸⁸ Znanje se može dobiti samo kvalitetnim vidom obrazovanja.

1.2. Potreba mijenjanja obrazovanja

Globalizacija kao proces kojim se u današnjem svijetu postupno ukidaju ograničenja protoka roba, usluga, ljudi i ideja među različitim državama i dijelovima svijeta, odnosno ideologija koja za cilj ima njegovo opravdanje vodi globalizaciji i homogenizaciji obrazovanja sa pozitivnim i negativnim posljedicama.

Sve to govori da je neophodno dobro procijeniti vrijednosti i prednosti obrazovanja u društvu koje se mijenja.

Nacionalne obrazovne politike razvijenih zemalja ujedinjuju zajednički ciljevi i načela njihovog obrazovanja što garantira ujednačene obrazovne ishode. Ta načela su prihvatile međunarodne organizacije koje se bave kulturom i obrazovanjem, sa aspekta savremenosti i budućnosti.

⁸⁶ <http://www.abecedakarijere.ba/kk/kljucne-kompetencije.html>, pristupljeno 24. oktobra 2018. godine.

⁸⁷ Ž. Delor, *Obrazovanje skrivena riznica*, UNESCO, Beograd 1996, 86.

⁸⁸ J. Đorđević – Boljanović, *Menadžment znanja*, Data Status, Beograd 2009, 9.

Razvoj podrazumijeva proces usložnjavanja društva, odnosno rast strukturne kompleksnosti proizvedenih funkcionalnom diferencijacijom. Dosta dugo razvoj je poistivječan sa privrednim rastom. Zbog neuspjeha dosadašnjih koncepcija i strategija razvoja, koje nisu u dovoljnoj mjeri uvažavale čovjeka, danas se sa sigurnošću može reći da je došlo doba aktualiziranja i promoviranja ideja i metoda jednog novog razvoja. Promovira se sistem vrijednosti koji govori da „treba imati za cilj akciju koja je stalno inspirirana razmišljanjem o smislu akcije i smislu saznanja“, da razvoj bude globalan, integralan i endogen.⁸⁹

Zamah naučno – tehnoloških i drugih promjena koje se događaju pokazuju tendenciju dalje akceleracije i skoro je nezahvalno predviđati dalju budućnost bilo koje oblasti, a obrazovanja posebno. Problemi prognoziranja budućih tokova obrazovanja nisu toliko unutar njega samog, koliko se tiču njegovih vanjskih determinanti kao što su: dalji tokovi društveno – ekonomskih odnosa, promjene u sredstvima rada, karakteru i strukturi ljudskog rada, u radnom i slobodnom vremenu čovjeka, u naučnom i tehnološkom razvoju, u potrebama za novim profilima, profesijama, strukama, u kvaliteti života čovjeka, u tehnologijama rada. Najnovija naučno – tehnološka dostignuća, koliko god smatrana fascinantnim, ona se mogu uzeti samo kao određene tačke na beskonačnom putu daljeg naučno – tehnološkog progressa. Ako je dvadeseto stoljeće dalo to što je dalo u nauci i tehnologiji i ako se na ovom sektoru odvija ubrzani proces, teško je i naslutiti šta to čovjeka u ovoj oblasti očekuje u XXI stoljeću, a da ne govorimo u daljoj budućnosti. Ako su promjene u „društvu nauke“ sve brže, ako je njihovo praćenje pretpostavka unaprjeđivanja obrazovanja, onda se one i njihove implikacije na sferu obrazovanja moraju pravovremeno anticipirati. Od proučavanja budućnosti obrazovanja u novim uvjetima se traži mnogo više.

Doba koje dolazi je vrijeme nauke, vrijeme u kome će se nauka nesumnjivo sve brže razvijati, znanje umnožavati i širiti, a izvori i transfer informacija dalje unaprjeđivati. Dalji razvoj u svim oblastima će se još više utemeljivati na znanju i nauci. Savremeni tehnički uvjeti stvaraju nove okolnosti za učenje i saznanja.

2. Savremeno društvo i promjene

Savremeno društvo je već duže vrijeme u raznim oblicima krize od kojih su neke poprimile globalne razmjere. To je i primoralo naučnike da se više bave deformacijama, paradoksima i granicama društvenog razvoja nego zadacima projiciranja i ostvarivanja odgovarajućih strategija. Osjeća se deficitarnost relevantnih naučnih objašnjenja, odnosno pojava koje utječu na meritorne društvene promjene. U savremenoj literaturi se kreiraju posebna analitička područja i teorijske pretpostavke za jednu patologiju društvenih promjena i razvitka. Ovo je posebno evidentno u Bosni i Hercegovini. Period tranziciji u Bosni i Hercegovini traje već treće desetljeće i ne vidi mu se kraj. Za Bosnu i Hercegovinu ovaj period označava posebnu fazu u evoluciji u kojoj se društvo susreće sa sve većim i stalnim teškoćama u procesu reproduciranja privrednih i društvenih odnosa na kojima počiva, koji mu daju posebnu logiku funkcioniranja i oblika razvoja. U isto vrijeme pojavljuju se novi privredni i društveni odnosi koji postaju uvjet funkcioniranja „novog društva“.

„Savremeno društvo“ funkcionira u uvjetima sve veće međuovisnosti – ekonomske, političke i kulturne. Sve značajniji trendovi u razvoju upućuju na zajedništvo dok globalni problemi se doživljavaju kao zadaci i briga sopstvenog naroda. Na djelu je globalizacija svjetskog razvoja.

⁸⁹F. Peru, *Filozofija novog razvoja*, Matica srpska, Novi Sad 1986, 35.

Sve značajnije mjesto zauzima ideja o „socijalnom kapitalu“, odnosno sposobnosti ljudi da stvaraju zajedno, za zajedničke svrhe, u grupama i organizirano.⁹⁰

Najbitnija karakteristika društvenog napredovanja i razvoja društva u cjelini je neravnomjernost, odnosno neujednačenost koja se manifestira kao neravnomjernost razvoja između različitih globalnih društava, neujednačenost u razvoju između posebnih oblasti, privrednih grana i regiona unutar jednog globalnog društva, neravnomjernost u ritmu promjena između društvenih podsistema u okviru globalnog društva i neravnomjernost raspodjele društvenog tereta napretka na različite socijalne grupe.

Rezultati naučnih dostignuća i istraživanja inovacija u društvenim promjenama potvrđuje da čovjek manifestira postojanu sklonost ka očuvanju tradicije jer misli da mu ona garantira sigurnost, otvorenost za nova iskustva ali ujedno mora da bude svjestan da mora da spaja „staro“ i „novo“ u cjelinu a to može samo inovativnošću.

2.1. Globalizacija obrazovanja

Globalizacija na nov način otvara mnoga pitanja o svijetu, ljudskom okruženju, njegovom svakodnevnom životu i njemu samom. U stvari to je proces sa više lica koji na svjetskom nivou artikuliše rastuću povezanost sa velikim stepenom tehnološke, ekonomske, političke, ekološke, vojne, obrazovne i kulturne međuzavisnosti između svih društava na našoj planeti.

Nerijetko se globalizacija reducira na ekonomsku dimenziju, još uže na globalno tržište, međunarodnu ekonomsku integraciju, smanjenje trgovinskih barijera i slobodan protok kapitala. Broj dimenzija koje različiti autori posmatraju ili uključuju u analizu globalizacije se stalno uvećava. Globalizacija obrazovanja slijedi iz potrebe da se obrazovanje homogenizira, da postane pokretačka snaga sveopćeg progresa cijelog društva.

Jedna od osnovnih funkcija obrazovanja u društvu koje se mijenja jeste da čovječanstvo osposobi da preuzima kontrolu nad sopstvenim razvojem. To podrazumijeva da obrazovanje mora definirati mjeru svojih odgovornosti u rješavanju globalnih problema i u tom sklopu usavršavati svoj razvoj. Usporedo sa stvaranjem „svjetskog društva“ teče i proces globalizacije i homogenizacije obrazovanja.

Globalizacija dobiva na značaju i ima smisla samo ako doprinosi afirmaciji univerzalnih vrijednosti kao što su: znanje, demokratičnost, pravičnost, tolerancija i humanizam. U tom kontekstu uspjeh globalizacije obrazovanja ogleda se u sublimaciji globalnih vrijednosti i standarda obrazovanja sa lokalnim i nacionalnim specifičnostima. Globalizacija obrazovanja ne znači gubitak identiteta niti nećijih prava u uspostavljanju svog obrazovnog sistema i njegovog razvoja.

Brzo uvećavanje znanja, razvoj nauke i tehnologije krajem XX stoljeća izvršili su snažan utjecaj na obrazovne institucije (školu, univerzitete, istraživačke centre,...) i obrazovni sistem uopće. Stvaranje novih kadrova, onoga što se sve više imenuje kao intelektualni kapital je nezamjenjiv uvjet za opći razvoj: počev od ekonomskog do kulturnog i obrnuto. Mnogi nauku definiraju kao „organizirano znanje“, dok se pod sistemom „naučnih znanja“ najčešće podrazumijeva uređene, povezan, sveobuhvatan, provjerljiv skup naučnih činjenica, iskustvenih generalizacija, naučnih zakona i naučnih teorija, zasnovan na određenim principima.

⁹⁰F. Fukujama, *Sudar kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1997, 20.

Kvalitetno obrazovanje sa naučnim istraživanjem i razvojem tehnologije najvažniji je preduvjet za uspješan privredni razvoj, društveni i kulturni prosperitet jedne zemlje i unaprijeđivanje kvalitete života građana. Razvojne promjene u sistemu obrazovanja mogu se planirati i realizirati ukoliko se poznaju koncepcije/cilj, politika i strategija razvoja obrazovanja.

Politika se najčešće definiše kao „ona djelatnost koja se sastoji u određivanju svjesnih ciljeva ljudske djelatnosti i utvrđivanje sredstava za ostvarivanje tih ciljeva, i to u svim oblicima društvenog života“. Obrazovna politika se određuje kao „sveukupnost ideja, mjera i načina kojima se osigurava sprovođenje obrazovanja u skladu sa općom politikom društva, njegovim ekonomskim, socijalnim, tehničko – tehnološkim i kulturnim razvojem, kao i razvojem svakog pojedinca“.⁹¹ UNESCO u svojim politikama ističe da obrazovna politika mora da traži načine da specifične društvene, ekonomske i kulturne ciljeve prenese na obrazovanje. Kvaliteta promjena u obrazovanju vrjednuje se sa aspekta doprinosa kvaliteti obrazovanja, usklađenosti sa obrazovnim standardima, mogućnosti ostvarenja, potrebnog vremena za njeno ostvarenje, korisnosti društvu i njegovim pojedinim dijelovima, kontinuiteta u razvoju obrazovanja, i odnosa prema vanobrazovnim interesima u definiranju i ostvarivanju razvojne promjene.⁹²

Zaključak

U posljednjim desetljećima XX stoljeća pa sve do danas, razvijeni svijet je postao poprište intenzivnijih traganja za alternativnim obrazovnim strategijama, za uspješnijim učenjem i boljim obrazovnim institucijama. Nesumnjivo da ovaj proces, ne slučajno, koincidira sa općim naučno – tehnološkim progresom, sa ubrzanim promjenama u svim oblastima, sa ekspanzijom masovnih medija i informacija, sa saznanjima da se informacije i znanje uvećavaju uvećavaju vrtoglavom brzinom. Naučna znanja postaju nezaobilazna proizvodna snaga, osnovni faktor progresa. Očigledno, obrazovanje razvijenog dijela svijeta, u novim uvjetima, nije ostalo imuno na karakter i dinamiku sveopćih promjena. Postalo je jasno da je njegov dalji razvoj nemoguć u konvencijama tradicionalnih programskih, organizacionih, prostorno – tehničkih, tehnoloških, kadrovskih i drugih rješenja. Obrazovanje je postalo osnovni pokretač sveukupnih procesa u društvu neophodnih da bi se moglo odgovoriti zahtjevima koji proizilaze iz potreba savremenog razvoja. Zahtjevi „novog vremena“ su takvi da čovjek mora brže i sve više da uči. Njemu je potrebno više znanja i više drugih kvaliteta. On mora biti osposobljen da permanentno uči, da preuzima odgovornost za sopstveno obrazovanje, za svoj razvoj.

Na temelju izloženog, moguće je zaključiti da su promjene u obrazovanju koje su zahvatile i naše društvo postale važna javna politika obzirom da dotiču živote sve većeg broja građana. Dakle, Bosanskohercegovačko obrazovanje se nalazi pred novim izazovima i promjenama i ono se treba razvijati na temeljima izvrsnosti u svim obrazovnim djelatnostima – nastavi na svim obrazovnim nivoima, u naučnom radu i obrazovanju mladih naučnika ali i izvrsnosti u

⁹¹ N. Potkonjak i P. Šimleša, *Pedagoška enciklopedija 2*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd; IRO Školska knjiga Zagreb i SOUR Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Sarajevo, Beograd, Zagreb i Sarajevo 1989, 210.

⁹² <https://en.unesco.org/> (29. oktobra, 2018. godine).

djelovanju za zajednicu, društvo, te obrazovanju aktivnih i odgovornih građana koji će tako osigurati pozitivan doprinos razvoju sveukupnog društva.

Literatura

- [1] Ayres, R.U. & Warr, B., 2009. *The Economic Growth Engine – How Energy and Work [2] Drive Material Prosperity*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, UK.
- [2] Delor, Ž. 1996. *Obrazovanje skrivena riznica*. Beograd: UNESCO.
- [3] Đorđević – Boljanović, J. 2009. *Menadžment znanja*. Beograd: Data Status.
- [4] Fukujama, F. 1997. *Sudar kultura*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [5] Menon, M .G. K. 1993. *Introduction: Rapport mondial sur la science*. Paris: Unesco.
- [6] Peru, F. 1986. *Filozofija novog razvoja*. Novi Sad: Matica srpska.
- [7] Potkonjak, N. i Šimleša, P. 1989. *Pedagoška enciklopedija 2*. Beograd, Zagreb i Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd; IRO Školska knjiga Zagreb i SOUR Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Sarajevo.
- [8] [Vlahović, B.M. 2001. *Putevi inovacija u obrazovanju – traženje novog obrazovanja*. Beograd: Eduka.
- [9] <http://www.abecedakarijere.ba/kk/kljucne-kompetencije.html>.
- [10] <https://en.unesco.org/>.

